

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ελληνική γλώσσα

αναζητήσεις και συζητήσεις

ΓΑΡΤΑ ΥΟΤΥ ΠΑΓΥΑΤΣΑΧΙ ΟΥΝΥΖΟΑ
ΠΛΗΡΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	7
ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ	11
ΣΑΝ ΕΡΙΝΥΕΣ	15
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΟΛΙΤΑΚΗΣ: <i>Ἡ προστασία τῆς γλώσσας</i>	17
ΑΝΝΑ ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ: <i>«Σελδζοῦκοι ροπαλοφόροι παραδοκοῦν»</i>	19
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑ·Ι·ΔΗΣ: <i>Ἵ «Ἑλληνικός Γλωσσικός Ὅμιλος» καί ἡ συνείδηση τῆς γλώσσας μας</i>	23
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	27
Γ. ΑΡΑΓΗΣ: <i>Ἵπέρ τῆς ἑλληνικῆς ἢ κατά τῆς δημοτικῆς</i>	30
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑ·Ι·ΔΗΣ: <i>«Ἑλληνικός Γλωσσικός Ὅμιλος» καί ἡ γλωσσική μας ἀπελευθέρωση</i>	37
ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΠΕΛΕΖΙΝΗΣ: <i>Ἵ νέα ἑλληνική γλώσσα καί οἱ διαστάσεις τῆς</i>	40
Γ. ΑΡΑΓΗΣ: <i>Ἵ απαραίτητη δευτερολογία</i>	48
ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ: <i>Ἵ γλώσσα εἶναι μέσο, δέν εἶναι σκοπός</i>	55
ΦΟΥΛΑ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ: <i>Γιά τῆ δημοτική, τῆ νεοελληνική γλώσσα</i>	58
ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ: <i>Ἵ περιφρούρηση τῆς γλωσσικῆς μας παρακαταθήκης</i>	63
ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΠΕΛΕΖΙΝΗΣ: <i>Ἵ ακυρώσεις καί ματαιώσεις στή λύση τοῦ γλωσσικοῦ</i>	67
ΒΑΣ. ΓΟΥΛΑΣ: <i>Ἵ Ἑλληνικός Γλωσσικός Ὅμιλος</i>	73
ΕΜΜ. ΚΡΙΑΡΑΣ: <i>Κινδυνολογία γύρω ἀπό τῆ γλώσσα</i>	74
Θ. ΒΕ·Ι·ΚΟΣ: <i>Ἵ «προστασία τῆς γλώσσας»</i>	79
Ἡ «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ» ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	83

Γ. ΑΡΑΓΗΣ

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ Ή ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ

Δ ΟΘΗΚΕ τελευταία στη δημοσιότητα μια «Διακήρυξη» με την οποία επτά πνευματικοί μας άνθρωποι εκφράζουν την ανησυχία τους για τη γλώσσα μας. Την ανησυχία τους ειδικότερα για τη σημερινή φάση του γλωσσικού μας ζητήματος. «Ποτέ ίσως μέσα στην ιστορική της διαδρομή, και όταν ακόμη συμπιεζόταν από τις πιο αντίξοες συνθήκες, η ελληνική γλώσσα ως ιδιαίτερη οντότητα δεν διέτρεξε τους κινδύνους που διατρέχει σήμερα», δηλώνουν. Σήμερα, όπως ξέρουμε, έχει αναγνωριστεί από την πολιτεία η δημοτική ως γλώσσα της εκπαίδευσης αντί της καθαρεύουσας. Γεγονός βασικής σημασίας για το γλωσσικό μας πρόβλημα. Πρόκειται ακριβώς γι' αυτό; Το κείμενο της παραπάνω «Διακήρυξης» δεν αναφέρεται ευθέως στη σχετική απόφαση της πολιτείας. Κάνει όμως σαφείς υπαινιγμούς, μιλάει γενικά για «κινδύνους» και ασκεί έμμεση πολεμική εναντίον της δημοτικής. Ξαναφέρει δηλαδή στην επιφάνεια μερικά γνωστά και συζητημένα θέματα του γλωσσικού μας ζητήματος. Ας υποθέσουμε λοιπόν ότι τα θέματα αυτά δεν έχουν εξεταστεί και ας τα δούμε, κάπως περιορισμένα, κι εδώ.

Είναι γνωστό ότι η καλλιέργεια της γλώσσας ενός λαού συνδέεται άμεσα με τη γενικότερη καλλιέργειά του, με τις ηθικές και τις πολιτιστικές αξίες του. Από την άποψη αυτή η εξέλιξη μιας γλώσσας δε μπορεί να καθοριστεί με νομοθετικά μέτρα. Όποιος όμως υποστηρίζει ότι μια τέτοια θέση έχει απόλυτο κύρος, οφείλει να αναρωτηθεί κατά πόσο η σημερινή γλωσσική μας δυσπραγία έχει τις ρίζες της στο

παρελθόν. Γιατί στο παρελθόν βιάστηκε ο προφορικός μας λόγος με νομοθετική διάταξη που όριζε να μαθαίνουμε να μιλούμε σύμφωνα με τη γραμματική και το συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, τότε δηλαδή που επιβλήθηκε αναγκαστικά η καθαρεύουσα. Όταν μάλιστα σκεφτούμε πόσες γενιές έζησαν κάτω από αυτό το ζυγό θα πρέπει να 'μαστε ευχαριστημένοι με τη μικτή γλώσσα την οποία χρησιμοποιούν σήμερα οι σπουδαγμένοι Έλληνες. Θα μπορούσε να 'ταν και χειρότερα. Στην πραγματικότητα πληρώνουμε σήμερα την απερισκεψία όσων αποτέλεσαν την πνευματική και την πολιτική ηγεσία του τόπου μας σε προγενέστερους καιρούς — εννοώ βέβαια την ηγεσία που είχε μερίδιο στην εξουσία. Όταν λοιπόν λέμε πως η γλώσσα δε νομοθετείται οφείλουμε να είμαστε έντιμοι και να στρέψουμε τη σκέψη μας στην πηγή της γλωσσικής μας κακοδαιμονίας.

Στη βαθύτερη σχέση της με τη ζωή ασφαλώς η γλώσσα δε νομοθετείται. Αν μπορούσε να νομοθετηθεί, οι σπουδαγμένοι Έλληνες θα είχαν σήμερα την ευχέρεια να μιλούν άνετα και οργανικά. Τότε όμως γιατί να δοθεί νομοθετικό κύρος στη δημοτική; Αναρωτιέμαι αν στην πραγματικότητα δόθηκε κανένα κύρος στη δημοτική: σε μια γλώσσα που διώχτηκε με κάθε τρόπο και μολαταύτα άντεξε, αναπτύχτηκε κι έδωσε ό,τι καλύτερο έχουμε ως λογοτεχνική έκφραση. Το ερώτημα ωστόσο, μια και υπήρξε νομοθετική ρύθμιση, παραμένει. Παραμένει βέβαια θεωρητικά, γιατί όλοι ξέρουμε ή μπορούμε να καταλάβουμε ότι η πολιτεία αναγνώρισε απλώς μια αναπόδραστη πραγματικότητα την οποία συνέθεταν δυο δεδομένα. Το γλωσσικό αδιέξοδο στο οποίο είχε οδηγήσει η νομοθετική προστασία της καθαρεύουσας και το γεγονός ότι η δημοτική κέρδιζε ολοένα έδαφος σε όλους τους τομείς. Η καθαρεύουσα είχε αποτύχει κι έπρεπε κάποτε να αναγνωριστεί αυτό κι από την πολιτεία.

Κακή χρήση δε σημαίνει ανεπάρκεια της δημοτικής

Μίλησα παραπάνω για γλωσσική δυσπραγία. Είχα κυρίως στο νου μου την εκφραστική δυσχέρεια και τη μικτή σύνταξη από τα οποία μαστίζεται ο λόγος μας. Από την άποψη αυτή υπάρχει πρόβλημα που αφορά και τη χρήση της δημοτικής. Είναι όμως απαραίτητο να διευκρινιστεί πως αυτό δεν έχει σχέση με την καθημερινή ομιλία, την αφήγηση και την ποίηση, αλλά με το θεωρητικό λόγο. Αν περιοριστούμε λοιπόν στο θεωρητικό λόγο έχουμε το περιθώριο να διακρίνουμε καλή και κακή χρήση της δημοτικής. Αλλά κακή χρήση της δημοτικής δε σημαίνει ανεπάρκεια της δημοτικής στον τομέα αυτόν. Προσωπικά προτιμώ ένα καλογραμμένο κείμενο στην καθαρεύουσα παρά ένα κακογραμμένο στη δημοτική. Δεν ξέρω όμως να έχουμε πολλά καλογραμμένα κείμενα στην καθαρεύουσα. Στο όνομα της καθαρεύουσας έχουν γίνει και γίνονται καθημερινά απερίγραπτοι βαρβαρισμοί. Πάντως αν θέλουμε να έχουμε κάποιο μέτρο για τις δυνατότητες της δημοτικής στο θεωρητικό λόγο, συγκριτικά με τις δυνατότητες της καθαρεύουσας, πρέπει να κοιτάξουμε ισάξια κείμενα. Να βάλουμε π.χ. πλάι πλάι τα θεωρητικά γραφτά του Ροΐδη και τις Δοκιμές του Σεφέρη. Ο καθένας βέβαια μπορεί να κρίνει και να προτιμήσει. Η γνώμη μου ωστόσο είναι πως οι Δοκιμές του Σεφέρη, ως γλώσσα, υπερέχουν από τα θεωρητικά κείμενα του Ροΐδη. Εννοώ ότι λειτουργούν αμεσότερα, απλότερα και παρουσιάζουν μεγαλύτερη ευλυγισία στην απόδοση των νοημάτων. Δεν υπάρχει συνεπώς εγγενής ανεπάρκεια της δημοτικής στο θεωρητικό λόγο. Υπάρχει απλώς κακή χρήση και έλλειψη προπαίδειας. Σήμερα πολλοί άνθρωποι, που ως χτες, όταν ήθελαν να διατυπώσουν ιδέες, κακομεταχειρίζονταν την καθαρεύουσα, κακομεταχειρίζονται τη δημοτική. Η διαφορά είναι ότι με την καθαρεύουσα υπήρχε προπαίδεια ενώ με τη δημοτική δεν υπάρχει.

Τα μαζικά μέσα

Τελευταία δυσφορούμε για τη γλώσσα που χρησιμοποιούν τα κρατικά και τα ιδιωτικά μέσα ενημέρωσης — κυρίως όμως τα κρατικά (ραδιόφωνο, τηλεόραση). Για την ακρίβεια ωστόσο παλαιότερα δυσφορούσαμε ακόμη περισσότερο, αλλά δεν το εκδηλώναμε επειδή δεν περιμέναμε τίποτε καλύτερο. Τώρα έχουμε κάποιες απαιτήσεις. Και περιμένουμε ν' ακούσουμε δημοτική και όχι μεταφρασμένη καθαρεύουσα ή μικτή γλώσσα. Υπάρχουν ασφαλώς πολλές αιτίες που συμβαίνει έτσι: η γλώσσα που χρησιμοποιούν σήμερα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αντικατοπτρίζει ως ένα βαθμό τις κακοτυχίες της νεότερης ιστορίας μας — μία απ' αυτές ήταν και η νομοθετημένη καθαρεύουσα. Δείτε π.χ. πώς μιλούν στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση οι διανοούμενοί μας. Έξω από ελάχιστες εξαιρέσεις καταφεύγουν στην πιο αδόκιμη λύση: στη μικτή σύνταξη και στα ηχηρά. Όλα αυτά δε σημαίνουν πως η κυβέρνηση θα πρέπει να μένει ευχαριστημένη από την κατάσταση που υπάρχει. Αντίθετα, θα πρέπει να κάνει τα πάντα ώστε το συντομότερο να σταματήσει η κακομεταχείριση της γλώσσας μας από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση.

Ενοχλητική αοριστολογία

Ας επιστρέψουμε τώρα στο κείμενο της «Διακήρυξης» των επτά.

Αν το δει κανείς χωρίς να λάβει υπόψη του τις υπογραφές που το συνοδεύουν, αν το διαβάσει ξεχνώντας την προέλευσή του, τι εντύπωση του προκαλεί; Μπορώ να πω μονάχα ποια εντύπωση προξένησε σε μένα. Έτσι όπως το έθεσα — το κείμενο χωρίς τις υπογραφές του — μιλώντας δίχως περιφράσεις, θα έλεγα πως είναι αρκετά κακογραμμένο, αοριστόλογο και εχθρικό προς τη δημοτική.

Μου είναι δύσκολο να καταλάβω πώς είναι δυνατό ένα

κείμενο, που γράφτηκε για να προστατέψει τη γλώσσα μας από την «παραφθορά», ν' αρχίζει μ' εκείνο το «εν όψει» και να συνεχίζει με τα: «η διαμόρφωση μιας γλώσσας υπερβαίνει οποιαδήποτε νομοθετική στοιχειοθέτηση», «εν συνειδήσει τουλάχιστον», «η ενιαία ελληνική γλώσσα... το πιο αξιόλογο προϊόν του τόπου μας στο διεθνή χώρο», «περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη σημαντική, ο κόσμος μας είναι καρπός μιας ελληνικής σημαντικής» κ.λπ. Λυπούμαι πολύ αλλά ο συντάκτης αυτών των φράσεων δε φαίνεται να έχει αρκετά καλή αίσθηση της ελληνικής γλώσσας — είτε για την αρχαία μιλούμε, είτε για την καθαρεύουσα, είτε για τη δημοτική.

Επιπλέον το κείμενο της «Διακήρυξης» είναι ενοχλητικά αοριστόλογο. Εννοώ ολόκληρο, από την αρχή μέχρι το τέλος του. Αν και δημοσιεύτηκε σε πολλά έντυπα, ώστε να το θεωρώ ευρύτερα γνωστό, παραθέτω εδώ την πρώτη του παράγραφο. «Εν όψει ποικίλων προτάσεων και συγκεκριμένων ήδη πλαισίων που αφορούν τη γλώσσα μας, επισημαίνουμε, ότι σοβεί μία βαθύτατη σύγχυση ως προς την ιστορική εξέλιξη, τη διδασκαλία και τη γλωσσολογική αντιμετώπιση των ζητημάτων της Ελληνικής». Πρόκειται για μια περίοδο-παράγραφο, η οποία με ύφος «ηχηρό» αναφέρεται σχεδόν στα πάντα χωρίς να προσδιορίζει την πηγή του κακού «...σοβεί μία βαθύτατη σύγχυση...». Μια τόσο βαριά κατηγορία, αν δε θέλουμε να θεωρηθεί διαβλητή, δε μπορούμε να την αφήνουμε έτσι αδέσποτη. Ποιοι είναι αυτοί που πάσχουν από «βαθύτατη σύγχυση»; Η «Διακήρυξη», αν και έχει «τόνο» καταγγελίες, πουθενά δεν το λέει.

Κλεφτοπόλεμος εναντίον της δημοτικής

Το κυριότερο ωστόσο μειονέκτημα της «Διακήρυξης» είναι το γεγονός ότι κάνει κλεφτοπόλεμο εναντίον της δημοτικής. «Σήμερα» αναφέρει «εκτός των άλλων, ένας ξεπερασμένος γλωσσαμυντορισμός, εν ονόματι μιας τεχνητής Δημοτικής, μας θυμίζει όλο και περισσότερο τους καθαρευου-

σιάνους γλωσσαμύντορες του παρελθόντος. Επιθυμούμε να το διακηρύξουμε καθαρά: για μας δεν υπάρχει το δίλημμα, δημοτική-καθαρεύουσα, υπάρχει η ενιαία ελληνική γλώσσα...». Αρχικά θα ήθελα να ρωτήσω γιατί «καθαρευουσιάνους γλωσσαμύντορες του παρελθόντος»; Σήμερα δεν υπάρχουν; Αλλά έστω δεν έχει και τόση σημασία. Οι φράσεις όμως «εν ονόματι μιας τεχνητής Δημοτικής», «ένας ξεπερασμένος γλωσσαμυντορισμός» και «για μας δεν υπάρχει το δίλημμα δημοτική-καθαρεύουσα» αφήνουν να διαφανεί καθαρά ότι ο στόχος είναι η δημοτική. «Τεχνητή Δημοτική» είναι βέβαια η δημοτική που βασίζεται στη γραμματική του Τριανταφυλλίδη και στο συντακτικό του Τζάρτζανου. Και συνακόλουθα οι πηγές από τις οποίες αυτοί οι δυο επιστήμονες άντλησαν το υλικό τους: τα δημοτικά μας τραγούδια, τα λογοτεχνικά μας έργα και ο προφορικός μας λόγος, δηλαδή η μητρική μας γλώσσα. Αυτή είναι η «τεχνητή Δημοτική», αλλά οι γλωσσαμύντορες; Θα είναι υποθέτω οι ανώνυμοι δημιουργοί των δημοτικών μας τραγουδιών, οι λογοτέχνες μας και φυσικά οι μανάδες μας. Εννοείται πως δε μπορούμε να εξαιρέσουμε από τους γλωσσαμύντορες ούτε αυτούς που έγραψαν θεωρητικά κείμενα στη δημοτική. Π.χ. το Σεφέρη, το Χρ. Καρούζο, το Σαρεγιάννη, το Θεοτοκά, το Λορεντζάτο, τον Αλεξανδρόπουλο και τόσους άλλους. Έστω λοιπόν πως αυτή η δημοτική είναι τεχνητή και ως τεχνητή θα πρέπει να την απορρίψουμε. Τι θα βάλουμε στη θέση της; Ο συντάκτης ή οι συντάκτες της «Διακήρυξης» πάνω σ' αυτό το θέμα έχουν ξεκαθαρισμένη γνώμη: θα βάλουμε την «ενιαία ελληνική γλώσσα» των «τεσσάρων χιλιάδων ετών».

Συνοψίζω. Η «Διακήρυξη» που δόθηκε τελευταία στη δημοσιότητα προτείνει ως ενεργό γλώσσα μας την «ενιαία ελληνική» στη θέση της «τεχνητής Δημοτικής». Ζήτημα κακής χρήσης της δημοτικής δε θέτει.

Είπα παραπάνω ότι θα μιλήσω για τη «Διακήρυξη» των έφτά χωρίς να λάβω υπόψη μου τις υπογραφές της. Η

αλήθεια εντούτοις είναι ότι ασχολήθηκα μαζί της επειδή την υπογράφουν τρεις άνθρωποι για τους οποίους τρέφω ιδιαίτερη εκτίμηση. Πρόκειται για τον Ο. Ελύτη, το Γ. Ντεγιάννη και το Ν. Χατζηκυριάκο - Γκίκα. Μολονότι δε βασίζομαι σε καμιά πληροφορία το θεωρώ ολωσδιόλου απίθανο να είναι αυτοί οι συντάκτες της «Διακήρυξης». Και μόνο όμως το γεγονός πως υπέγραψαν ένα κείμενο που, έστω και αγνά, θυμίζει ένα θλιβερό χουντικό έντυπο που «οριοθετούσε» τη γλώσσα μας, είναι τουλάχιστο απογοητευτικό.

*Πρώτη δημοσίευση στην ΑΥΓΗ στίς 4-4-82